

vade, men samtidigt finns en distans mellan dem och den servicepersonal som lärarna utgör.

Sammantaget bjuder Holmqvist på tät etnografi över Djursholm, han täcker många delar av livets cykel, från förskola till ålderdomshem. Han gör inga stora analytiska gester, istället ligger han nära empirin och låta det rika materialet tala. Ur det framkommer ett mycket utstuderat samhälle där allt syftar mot ledarskapets konsekration, allt ifrån skolgång, bröllop eller söndagslunch med familjen blir till instrument för att skapa social och moralisk upphöjdhet. För den som är nyfiken på Djursholm eller vill få en djupare förståelse för hur eliters makt och inflytande skapas, återskapas och upprätthålls finns här mycket att hämta. Djursholm framstår som ett samhälle som delvis tycks stå utanför de regler, lagar och byråkratiska ordningar som gäller övriga landet. Bitvis är det en skrämmande bild av en ort vars invånare betraktar sig själva och betraktas av andra som upphöjda över lagen, där personal inom skola och förskola drar sig för att anmäla misstänkta fall av våld, incest eller andra missförhållande i hemmet av rädsla för ett starkt föräldrakollektiv som sluter sig samman eller ”bussar advokater” på allt som hotar dem.

Holmqvist håller fokus på hur konsekrationen görs genom boken, dock sker en del upprepningar och ibland förlorar han sig i de emiska myterna och den analytiska distansen försvinner. Hans argumentation för hur Djursholm kan förstås som en konsekration är övertygande, inte minst för den rika etnografi han stödjer sin argumentation på. Dock tror jag att Holmqvists studie kan läsas i ett vidare perspektiv, som ett koncentrat av hegemoniska idéer som präglar vår samtid – prestationskrav, entreprenörskap, nytto-tänk, det säljbara och anställningsbara subjektet, varumärkesfiering av platser och människor, kundfokus i tidigare offentlig verksamhet osv. är del av ideologier och diskurser som präglar hela samhället. Det är dock först i efterordet som Holmqvist höjer sig över sitt material och gör en analys kopplad till större sammanhang och annan forskning. Först där knyter han den djursholmska konsekrationens ideal och praktiker till ett omkringliggande Sverige som han menar alltmer kommit att präglas av

konsekratiska principer. Boken hade tjänat på att kortas några hundra sidor och att detta efterord som ger en helt ny analytisk nivå fått vara mer närvarande även i de empiriska kapitlen. Annars finns en risk att den som inte läser det mycket korta efterordet får med sig en förståelse av att det Djursholm som Holmqvist beskriver är något exklusivt och unikt, snarare än del av större sammanhang och ideologier verksamma i samtida Sverige.

Jenny Ingridsson, Sundsvall

Håkan Möller: *Lyx och mode i stormaktstidens Sverige. Jesper Swedberg och kampen mot perukerna*. Atlantis, Stockholm 2014. 205 s., ill. ISBN 978-91-7353-668-4.

”Ej går så snart en måne om, // Som det manér nu senast kom // Med nytt förbytas måste. // En man nu drager kvinno hår, // En kvinna i främmand dräkt hon går, // Evad det månede kosta” (cit. i Möller 2014, s. 9). Denna psalmstrof, som kritiserar mode som uttryck för högfärd och fåfänga, citerad av Skarabiskopen Jesper Swedberg (1653–1735) i dennes *Lefwernes Beskrifning*, väckte för några år sedan litteratur- och religionsvetaren Håkan Möllers nyfikenhet. Strofen ingår i en klagopsalm i svenska kyrkans första rikstäckande psalmbok från 1695. Resultatet av Möllers nyväckta intresse för dessa psalmrader föreligger nu i boken *Lyx och mode i stormaktstidens Sverige. Jesper Swedberg och kampen mot perukerna*, där författaren ger en god överblick över den debatt som fördes i slutet av 1600-talet kring lyx, mode, samhälle och moral.

Jesper Swedberg fungerar, i kraft av sin upprördhet och benägenhet att brännmärka så gott som varje modeyttring (ett särskilt agg hyser han till peruker), som ett slags huvudperson i boken, dess ”röda tråd”. Det kapitel som följer på inledningen bär rubriken ”Lyx, mode, moral och samhälle – en lång historia” och visar att den diskussion som fördes i Sverige under 1600-talet hade sina rötter i antiken. Redan So-

krates varnar i *Staten* för att överdriven konsumtion och lyxbegär kan leda till anarki och hot mot samhällets bestående ordning. Detta synsätt företrädades av biskop Swedberg m.fl. många århundraden senare.

Följande kapitel handlar om lyx och mode i stormaktstidens Sverige och sätter in polemiken mot lyx och mode i en samtida kontext. Vi får t.ex. veta att det utländska modet var ett återkommande diskussionsämne under 1660-talets riksdagar. Adeln och prästerskapet hävdade samfällt ”det götiska argumentet”, ett argument som gick ut på att man befارade att gamla goda svenska seder riskerade att brytas ned under inflytande av snabbt växande utländskt mode, vilket pockade på kraftfulla åtgärder. Ståndsöverskridande klädbruk var således av ondo och måste stävjas, klädordningsförslagen skärpas och nya överflödsförordningar införas! Särskilt kvinnors förmodade fåfänga och böjelse för lyx och flärd var oroande. Kyrkans och prästerskaps roll för förmedling av information från statsmakten till allmänheten är betydelsefull i sammanhanget. Biskop Swedberg var härvidlag inte ensam i sitt korståg mot peruker, fontanger (en högre kvinnlig huvudbonad populär i slutet av 1600- och början av 1700-talet) och andra modets styggelser.

Nästföljande kapitel är ”Staden”, ett av bokens bästa. Här konstateras att, enligt ett dominerande synsätt med djupa historiska rötter, fröet till lyx och last sås i stadsmiljö oavsett om staden heter Jerusalem, Aten, Rom eller Stockholm. Att idén om världen som en teater fick fäste i europeiska hovmiljöer under renässansen och barocken gjorde inte saken enklare. I en sådan värld gällde det att spela sin roll väl. Här är komplexitet, förändring och förkonstling nyckelord samt klädedräkt och accessoarer viktig rekvisita. Konsten att förstå sig blir ett sätt att överleva i den värld som är en skådeplats; individen döljer sig bakom sin roll i den expanderande hovstaten och de växande huvudstäderna. Det är nu det blir hotfullt ur biskop Swedbergs och hans meningsfränders synvinkel. Det är nu ståndsupplösning hotar, när man inte på utskriften kan avgöra vem man har att göra med, när människor börjar klä sig ”över sitt stånd”.

Oreda i genussystemet blir även det en överhängande fara när kvinnor som, enligt det förhärskande synsättet, lätt hemfaller åt fåfänga, börjar klä upp sig/klä ut sig för att röra sig i mer offentliga miljöer, när de lämnar hushållet och hemmet, dvs. sin ”rätta” plats.

Bokens näst sista kapitel har rubriken ”Kvinnan, modet och staden” och här fördjupas diskussionen om den väl inarbetade tankefiguren kvinnan, den utifrån importerade lyxen och staden. Swedberg och hans gelikar förfasar sig och Möller konstaterar med hänvisning till den svenska översättningen av en tysk stridsskrift:

”Fåfängan som ett uttryck för kvinnlig lättledhet, ombytlig och opålitlig är en väl etablerad stereotyp i den kvinnofientliga traditionen. Som allegoriserat djur i modekritiken representerade apan fåfänga och lättja. Sammanställningen kvinna–apan förstärker här just fördömandet av den kvinnliga fåfängan. /.../ Med det satiriska bruket av ’apan’ accentueras också efterapningsbegäret” (s. 142). Även Bibeln tillhandahöll mytiska berättelser ”som fungerade som varpen i misogynins väv” (s. 143).

Kvinnans förändrade handlingsutrymme och möjlighet att ikläda sig nya roller i Europas storstäder från och med senmedeltiden väckte kvinnofientliga reaktioner. Mycket talar också för att det är liknande reaktioner som formuleras i Sverige några hundra år senare. Stormaktstiden innebar å ena sidan en möjlighet för kvinnor i samhällets övre skikt att ta plats, att utvidga sitt revir och överta traditionellt sett manliga sysslor och ansvarsområden, å andra sidan att en växande grupp av tjänstemän verkade i det offentliga medan kvinnorna knöts närmare till den privata sfären. Den exponering av kvinnlig ”fåfänga”, som kunde bevitnas i den svenska huvudstaden under 1600-talet, uppfattades av många som utmanande och gav upphov till förmaningar, löje och satir.

I avslutningskapitlet anknyter Håkan Möller till den tyske sociologen Georg Simmels diskussion om mode som social kraft och ständigt pågående process, vilken håller klasserna – eller i detta fall stånden – åtskilda. Resonemanget går i korthet ut på att människor gärna socialt sett

blickar uppåt och avskärmar sig nedåt. När någon modeyttring, t.ex. en viss typ av peruk, blir för vanligt förekommande, då flyttar de övre samhällsskikten fram positionerna för att markera avstånd till de lägre. Detta förlopp beskrivs även av den franske sociologen Pierre Bourdieu i hans teoretiserande kring smak och distinktion, men Bourdieus resonemang nämns inte av Möller, vilket överraskar en smula.

I den avslutande diskussionen fastslås att det var klädmodet som var den tidigmoderna marknadens första och viktigaste objekt samt att detta på sikt bidrog till svårigheterna att upprätthålla den äldre sociala ordningen. I den gryende modernitetens storstad, i detta fall Stockholm, kan viljan att följa modet ses som ett av flera exempel på hur det individuella och egenartade får ett egenvärde. ”Nyheten – att äga den, bära den, bli sedd i den, var en drift som krävde en ny ordning som ännu inte tagit form” (s. 166). Mot detta hjälpte inte det tilltagande antalet överflödsförordningar. Behovet att se och synas i moderiktig utstyrsel i det offentliga rummet kom så småningom att segra.

Lyx och mode i stormaktstidens Sverige är en lärd och välskriven bok, möjligen en aning framtung. Diskussionen och analysen blir nämligen spänstigare i bokens senare del. Dock, med Jesper Swedberg som ciceron och Håkan Möller som lärd forskare vid tangentbordet får läsaren en god inblick i en modekritisk debatt, som är väl värd att bekanta sig med både för den mode- och urbanintresserade, men även för andra som vill höja sin allmänbildningsnivå.

Birgitta Meurling, Uppsala

Ann-Charlotte Münger: *Stockholms sommarkolonier under 130 år. En behovsprövad välfärdstjänst eller en fritidsverksamhet för alla?* Stockholmia förlag, Stockholm 2014. 351 s., ill. ISBN 978-91-7031-270-0.

Stockholms sommarkolonier under 130 år är en bok vars omslag pryds av glatt skrattande unga pojkar i en nästan sjunkande kanot på ett inbju-

dande hav. Boken handlar om sommarkolonier-
nas historia. Det visar sig dock att den historien
också är den svenska barnavårdens historia. Un-
derrubriken, *En behovsprövad välfärdstjänst el-
ler en fritidsverksamhet för alla?*, vittnar om att
”sommarkollo” omfattar mer än enbart sol och
bad i glittriga hav. Under en i Sverige drygt 130
år lång historia har sommarkoloniernas organi-
sation, verksamhet och innehåll skiftat, liksom
uppfattningarna om målgruppens behov. Feno-
menet sommarkoloni fungerar i boken som en
prisma i vilket ideologi, samhällsutveckling och
samhällets syn på barn framträder och bryts mot
varandra.

Syftet är att studera hur sommarkoloniverk-
samhet har organiserats över tid och hur dess
innehåll har definierats av politiker och utförare
snarare än av brukarna. Ann-Charlotte Münger
noterar att därmed beskrivs endast en del av hi-
storien. Vi kommer exempelvis inte att få veta
något om hur livet levdes på kolonin eller om
brukarnas motiv och erfarenheter. De politiska
ambitionerna har handlat om folkhälsa, demo-
kratifostran och omsorg om barn som lever i ut-
satthet. Ambitionerna har i sin tur präglats av
”tidsanda” och ideologi, från det sena 1800-
talets filantropiska rörelser till 2010-talets
marknadsanpassning och New Public Manage-
ment.

Historieskrivningen bygger på en systematisk
kartläggning av tillgängliga källor som Münger
delat in i fyra kategorier. Den första är arkivma-
terial från framförallt föreningsarkiv, vilka
innehåller allt från officiella skrivelser och kurs-
dokument till personliga små notiser. Den andra
är tryckt källmaterial som spänner över allt från
minnes- och jubileumsskrifter till kolonikatalo-
ger och dagens webbaserade informationssidor.
Ett genom åren återkommande material är ut-
värderingar och utredningar som Stockholms
stad beställt. Den tredje är offentligt tryck och
består av material från Stockholms stadshus och
riksdagsmaterial. Den fjärde är muntligt mate-
rial som består av 38 kvalitativa intervjuer med
aktörer som har varit eller är engagerade i
Stockholms koloniverksamhet.

Boken är indelad i fyra delar. I den första de-
len introduceras ämnet, syftet och metod för stu-